

ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ НА КОНКУРСНИХ ЗАСАДАХ

© Малярчук О.Б., 2007

Розглянуто методичні підходи щодо відбору інноваційних проектів на конкурсних засадах та умови проведення таких конкурсів в контексті реалізації політики державної підтримки розвитку інноваційної діяльності.

Methodical approaches are considered in relation to the selection of innovative projects on competitive principles. The terms of holding such competitions in the context of realization of policy of state support of development of innovative activity are also analyzed.

Постановка проблеми

За умов нестабільної політичної ситуації у країні власних коштів компаній на фінансування технологічного переозброєння підприємств хронічно не вистачає. Виникає проблема отримання довгострокових кредитів або залучення до фінансування спеціалізованих фондів, які утворюються державою відповідно до існуючих науково-технічних та інноваційних пріоритетів або венчурними інвесторами для оцінювання стану інноваційної пропозиції у певній сфері діяльності. Під час розподілу коштів державного бюджету нафтогазові підприємства, як правило, не вводять до переліку таких, що можуть бути профінансованими за рахунок цільових загальнодержавних програм, оскільки вважається, що вони належать до високорентабельної галузі. Однак з урахуванням фактора регульованих цін на деякі види продукції (природний газ власного видобутку, що постачається для підприємств бюджетної сфери та населення), деякі підприємства опиняються у ситуації, коли треба активізувати власний інноваційний потенціал. Одним з шляхів цього є конкурентна боротьба за отримання фінансування інноваційних заходів (винахідництва, технологічного переозброєння тощо). У зв'язку з цим актуальною стає проблема дослідження економічних механізмів та процедур проведення конкурсів інноваційних проектів, які проводяться сьогодні в світі та в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню проблем поширення та економічного стимулювання інноваційної діяльності присвячено багато робіт як зарубіжних, так і вітчизняних економістів, серед яких можна назвати В.П. Александрову, Ю.М. Бажала, В.М. Гейця, О.О. Лапко, Б.А. Малицького, Н.І. Чухрай. Однак проблему розподілу коштів на інноваційні проекти на конкурсних засадах в Україні досліджено недостатньо. Сьогодні немає спеціальних фондів підтримки пріоритетних інноваційних проектів, практично відсутнє венчурне інвестування з причини нерозвиненості фондового ринку та відсутності інтересу венчурних інвесторів, не відпрацьовані механізми конкурсного відбору.

Постановка цілей

Метою цієї статті було проаналізувати існуючу систему фінансування інноваційних проектів на конкурсних засадах та з позиції існуючого зарубіжного досвіду розробити рекомендації щодо принципів та процедури визначення інвестиційної привабливості інноваційних проектів для реалізації їх конкурсного відбору.

Виклад основного матеріалу

Реалізацію конкурсного механізму відбору інноваційних проектів за діючою системою фінансування передбачено лише у разі фінансування державних науково-технічних програм. Бюджетні кошти за підрозділом “Державні науково-технічні програми” розподіляють за конкурсом поданих інноваційних проектів відповідно до затверджених державних пріоритетів [1, с. 380–382], однак через невеликі обсяги фінансування окремих проектів треба надалі вдосконалювати механізми розподілу коштів, приділяючи все більшу увагу їхній технологічній новизні та значущості, інноваційному потенціалу організації-учасника конкурсу та ринковим перспективам проекту.

Це повинні бути не наукові, а саме інноваційні проекти, які можна реалізувати в чітко визначений термін, тобто ринок для яких вже визначений або може бути визначений на короткострокову перспективу (так, наприклад, в Росії прийнято за умову, що в трирічний термін доходи від реалізації проектів мають перевищити виділені кошти не менше, як у п'ять разів) [2].

Оскільки підрозділ “Державні науково-технічні програми” – єдиний, що серед переліку цільових програм присвячений не державним або галузевим пріоритетам, а саме *науково-технічним*, то наукові проекти *не технологічної* проблематики (економічні, соціологічні, правові чи якісь інші, хоча вони сьогодні і входять до складу пріоритетів розвитку науки і техніки), ринок яких неможливо спрогнозувати, за умовами конкурсу не повинні навіть розглядатися: вони повинні фінансуватися в частині інших державних програм або фундаментальних досліджень.

Для проведення конкурсу науково-технічних проектів за пріоритетними напрямками треба призначити незалежну конкурсну комісію із залученням до неї представників зацікавлених компаній - потенційних споживачів інновацій, науковців, представників преси тощо, яка має визначити порядок проведення конкурсу, механізм обрання переможців та перелік винагород. При цьому необхідно застосовувати принцип адресного фінансування та стимулювання інноваційних проектів – переможців із залученням для цього також позабюджетних коштів (спонсорських, благодійних або коштів цільових фондів).

Насамперед, до початку реалізації програми конкурсу відбору інноваційних проектів створюється організаційний комітет, до функцій якого входить визначення умов конкурсу та джерел стимулювання учасників, формування експертної ради, розроблення положення про конкурс, проведення інформаційної кампанії із залучення учасників.

За дослідженнями фахівців, першочерговим у становленні конкурсної системи є створення відповідного фонду, кошти якого зможуть розподілятися серед переможців.

У процесі впровадження конкурсного механізму, враховуючи ризикованість фінансування інноваційної діяльності, вагомим стимулом для вкладання коштів в конкурсний проект є часткове державне фінансування експертизи і оцінювання представлених проектів. Оцінювання нововведень з метою прийняття рішень про інвестиційну підтримку вимагає створення *експертної ради* з аналізу інвестиційної привабливості та актуальності інноваційних проектів. До конкурсної комісії потрібно залучати співробітників Державного департаменту інтелектуальної власності або Інституту промислової власності, представників громадських та наукових організацій та вищих навчальних закладів[1, с. 381].

Другий етап експертизи інноваційних проектів передбачає їх безпосередній аналіз як з економічного погляду, так і з організаційного та фінансового. Тому доцільно в експертній раді залишити представника колегіального органу управління інноваційно-інтеграційного партнерства як координатора експертизи, ради науковців та підприємців, представників Української інноваційної компанії. Враховуючи, що на другому етапі визначається ефективність проекту та можливості його виконання, до експертної ради необхідно ввести представників інвестиційних партнерів інноваційно-інтеграційного партнерства. Це дасть змогу підтримувати їх зацікавленість у фінансуванні тих проектів, в яких вони вбачають перспективу, а не надавати кошти необґрунтовано запропонованим проектам.

Введення інвесторів до складу експертної ради знижує ризикованість вкладання коштів в інноваційні проекти в їх усвідомленні, адже вони власноруч можуть брати участь в їх відборі. Якщо на другому етапі конкурсу венчурні інвестори мають дорадчі повноваження, то на третьому етапі вони повинні володіти 30–40 % голосів рішень стосовно обрання проектів. До експертної комісії третього етапу, крім представників інвесторів доцільно ввести експертів Української інноваційної компанії (як представників державного фінансування), а також представників ради експертів підприємців та економістів, оскільки безпосереднє представлення проектів має розглядатися з погляду впровадження їх у виробництво, аналізу стратегії, реалізації проекту та уточнення аспектів проекту з їх розробниками.

Конкурсний відбір інноваційних проектів реалізується за використанням оптимізації портфеля проектів, що дасть змогу максимізувати сумарний дохід від портфеля в умовах обмеженого загального об'єму капіталовкладень. Отже, враховуючи обмеженість бюджетних витрат на фінансування науково-технічних розробок, перед інноваційно-інтеграційним партнерством, що організовує конкурс, постає проблема вибору з поданих заявок оптимального ефективного набору проектів.

На першому етапі відбір інноваційних проектів зосереджуються на попередній експертизі заявки для виявлення відповідності інноваційної пропозиції цілям, пріоритетам та умовам фінансування конкурсу. Перевіряється відповідність заявки вимогам конкурсу, стан патентного захисту, встановлюється значущість інноваційного проекту та прогнозується його успішність.

З врахуванням встановлених вимог конкурсу група експертів оцінює відповідність поданих заявок учасників за такими критеріями відповідності: тематична напрямленість конкурсу – аналізується відповідність тематиці запропонованого конкурсу; фінансові обмеження, враховуючи обмеженість бюджету конкурсу і кількість проектів, що мають бути профінансовані; оцінюється відповідність можливим обсягам фінансування у межах проекту та самостійність проекту – проекти, які подаються на конкурс, мають бути самостійними, а не частинами загального інноваційного проекту.

Оголошуючи конкурс, організаторам необхідно встановити часові обмеження для відбору оптимальних та ефективних проектів для досягнення цілей у межах інноваційної програми.

Показниками значущості інноваційного проекту вважають соціальну значущість, науково-технічну значущість, актуальність проекту.

Соціальна значущість відображає вклад проекту у покращання соціального середовища і підвищення якості життя людей. Соціальна значущість найскладніше піддається оцінці, оскільки саме соціальні цілі переслідуються державною інноваційною політикою. Соціальна значущість інноваційних проектів не може оцінюватись безпосередньо під час проведення конкурсного відбору. Тому на час оголошення повинні бути визначені напрямки інноваційних проектів, що подаються на конкурсній основі.

Науково-технічна значущість визначає, наскільки прийняті технічні рішення відповідають сучасним технологічним вимогам і сприяють впровадженню нового технологічного укладу: рівень і масштаб новизни проекту, наявність інтелектуальної компоненти та можливості її захисту.

Актуальність інноваційного проекту – це його відповідність завданням науково-інноваційного і соціально-економічного розвитку країни, регіону, господарюючого суб'єкта.

Успішність інноваційного проекту умовно можна розподілити на дві групи: технічний успіх і комерційний успіх. Технічний успіх характеризує можливість конкурсанта щодо виконання представленого проекту та тривалість життєвого циклу інновації. Комерційний успіх – ринкові можливості комерціалізації інновації.

Цей етап передбачає комплексне оцінювання представленого бізнес-плану інноваційного проекту та вигідність його фінансування. У межах конкурсу доцільно проводити безпосередньо експертизу проекту, оскільки показники потребують оброблення, перевірки та уточнення. Методика оцінки інноваційних проектів на конкурсній основі за своєю суттю схожа з методикою оцінки інвестиційної пропозиції з інноваційного проекту, оскільки інноваційні проекти подаються на конкурс з метою отримання фінансування на їх реалізацію.

На третьому етапі відбувається презентація проектів, протягом якої уточнюються незрозумілі питання та виявляється інноваційний потенціал виконавців проекту. Треба зауважити, що саме на цьому етапі експертизи постає завдання щодо визначення ступеня ризикованості проекту.

Всі три етапи відбору належать до основної експертизи. Методичні підходи щодо відбору інноваційних проектів на цих етапах полягають у такому.

1. Конкурсний відбір інноваційних проектів здійснюється за етапами: загальний та предметний аналіз; аналіз економічної ефективності; презентація проекту; розподіл фінансових ресурсів.

2. Механізм комплексного оцінювання проектів, крім виявлення та оцінювання інноваційної пропозиції, сприяє розвитку конкуренції в інноваційній сфері, забезпечує інформативність та зворотний зв'язок через обмін інформацією між виробниками інноваційної продукції, винахідниками, організаторами конкурсу, державними органами.

3. Конкурсний механізм передбачає створення ефективної системи оцінювання інноваційної продукції, удосконалення нормативно-правової бази інноваційної діяльності. Під час проведення конкурсів і реалізації проектів переможців виникають проблеми юридичної забезпеченості, патентування, трансферу технологій, що сприяє оперативній діяльності правових інститутів.

4. Проведення конкурсів та їх обговорення сприяє активізації винахідників та підприємців, а тим самим і розвитку інноваційного підприємництва, оскільки реальне отримання фінансових ресурсів є стимулом того, що з метою доведення наукових ідей до комерційного завершення

науковці та винахідники подаватимуть інноваційні проекти на конкурс, щоб «засвітитися» серед венчурних інвесторів та наукової громадськості.

Результати конкурсів можуть допомогти відкоригувати науково-технічні та інноваційні пріоритети держави, оскільки вони підтверджують, що технологічні прориви в кожній державі існують на вузькому сегменті науково-технічного прогресу.

Для виключення дублювання наукових розробок та концентрації ресурсів на вирішенні найважливіших для держави проблем треба відкоригувати склад пріоритетів і програм, що фінансуються з бюджету за пріоритетними напрямками розвитку. Так, державні наукові програми “Розвиток людського потенціалу України”, “Правові засади розбудови державності”, “Економічні проблеми розвитку держави”, “Стратегічні шляхи розвитку науково-технічного потенціалу України”, що належать до *пріоритетного напрямку розвитку науки і техніки* “Проблеми демографічної політики, розвитку людського потенціалу та формування громадянського суспільства”, треба об’єднати з *науковою програмою* “Дослідження соціально-економічних та політичних процесів в Україні”, яку сьогодні віднесено до пріоритетних науково-технічних програм [2].

Система бюджетної підтримки науково-технічної діяльності малих підприємств також потребує удосконалення. Останні сьогодні практично не залучені до конкурсного відбору і позбавлені пільг щодо інноваційної діяльності, окрім загальновідомих (наприклад, єдиний податок). Державні органи влади практично не мають інформації відносно їхнього науково-технічного потенціалу та творчих здобутків. Водночас великі інноваційні структури, які мають офіційно визнаний статус технопарків, окрім усіляких пільг, наданих державою за статусом, домінують при розподілі бюджетних коштів за пріоритетними науково-технічними напрямками, хоча вони не завжди відповідно реалізують свій науковий потенціал, а інколи навіть не відповідають отриманому статусу.

Одним з напрямків стимулювання впровадження власних наукових розробок підприємств є створення спеціалізованих фондів науково-технічного розвитку за рахунок частини прибутку, який треба вивести з-під оподаткування за прикладом багатьох зарубіжних країн. Так, в системі НАК «Нафтогаз України» реалізується економічна політика підтримки науково-технічного розвитку компанії за рахунок створення галузевого науково-дослідного інституту – дочірнього підприємства «Науканафтогаз», в структурі якого передбачено відділи, що повинні забезпечити науково-технологічний супровід виробництва. Враховуючи роль галузевої науки у забезпеченні приросту запасів вуглеводнів та освоєнні зарубіжних сировинних ринків, вирішено створити спеціалізований фонд фінансування наукових досліджень, що сприятиме забезпеченню стабільності і своєчасності фінансування виконаних наукових робіт. Понаднормативна частина коштів фонду має розподілятися з урахуванням обсягів виконаних структурними підрозділами робіт та індивідуальних внесків працівників, включаючи рівень їх наукової кваліфікації та динаміку його підвищення. На засадах самоокупності треба забезпечити використання коштів такого фонду, що створить економічний механізм мотивації працівників до збільшення обсягів робіт, які виконуються власними силами.

Висновки

Реалізація конкурсного відбору інноваційних проектів як на державному рівні, так і на рівні окремих комерційних структур – венчурних фондів та компаній, дає змогу відпрацювати механізми оцінки інноваційних проектів за критеріями їх значущості, відповідності встановлених пріоритетів та термінів окупності. Досвід високотехнологічних країн світу доводить, що конкурсний механізм відбору проектів дає змогу не лише відібрати для фінансування окремі проекти, але й оцінити інноваційну пропозицію в певних сферах діяльності, що сприяє розвитку високотехнологічного сектору економіки і ринку інновацій.

Перспективи подальших досліджень

Серед подальших досліджень передбачається формування більш конкретних заходів у межах системи бюджетної підтримки науково-технічної діяльності підприємств. Важливим напрямком досліджень також може стати розгляд можливостей створення спеціалізованих фондів науково-технічного розвитку за рахунок частини прибутку, виведеного з-під оподаткування, для стимулювання впровадження власних наукових розробок підприємств.

1. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. академіка В.М. Гейця. – К.: Фенікс, 2003. – 1006 с.* 2. *Лапко О.О. Розвиток системи управління науково-інноваційною сферою в Україні // Економіка і прогнозування. – 2002. – №1. – С. 55–62.* 3. *Лапко О.О., Буренков В.В., Педько С.Б. Розвиток економічних досліджень в нафтогазовій галузі та їх спрямування // Збірник наукових праць НДІ нафтогазової промисловості НАК „Нафтогаз України”, 2005. – №1. – С. 203–206.*

УДК 330.341

А.А. Навроцький

Науково-дослідний інститут нафтогазової промисловості Національної акціонерної компанії “Нафтогаз України”

ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРЕЗ ЗАХОДИ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

© Навроцький А.А., 2007

Розглянуто необхідність активізації процесу застосування інвестиційно-інноваційної моделі зростання національної економіки. Зроблено акцент на необхідності формування сучасного інструментарію державної політики стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, розглянуто її найважливіші напрями.

Necessity of activating efforts aimed for process of applying investment and innovation model of national economy growth are described in the article. Accent is stressed on the necessity of forming modern set of state policy tools for stimulating investment and innovation activities important spheres of such policy are investigated.

Постановка проблеми

Проблема інвестицій та інновацій є як ніколи актуальною для стратегічного розвитку України. Як свідчать статистичні дані, національна економіка вийшла із фази зростання і перейшла у фазу загасання. Якщо у 2004 році приріст ВВП становив 12,1%, то за січень – листопад 2005 р. – лише 2,8%. Для забезпечення національного відродження України треба, насамперед, вивести її на траєкторію сталого розвитку, а це, як справедливо зазначають фахівці, гарантуватиме інвестиційно-інноваційна модель розвитку економіки. За розрахунками експертів, інвестиційно-інноваційна модель забезпечує 50% економічного зростання: приблизно 21% – за рахунок інвестицій і 29% – за рахунок інновацій.

Отже, вкрай важливим для України було б, щоб інвестиційно-інноваційна складова стала визначальною в забезпеченні її економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблему інвестиційно-інноваційної діяльності в її різних аспектах досліджено в роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема М. Бланка, О. Гаврилюка, В. Геєця, М. Герасимчука, Б. Кваснюка, О. Лапко, А. Мартенса, А. Пересади, М. Чумаченка, А. Чухно та багатьох інших. Проте у численних публікаціях основну увагу зосереджено на таких важливих аспектах, як визначення ефективності інвестиційних проектів на мікрорівні, виділення пріоритетних галузей та сфер економіки для іноземних інвесторів, створення сприятливого інвестиційного клімату для них, державне регулювання інвестицій, розвиток інвестиційного менеджменту, вплив приватизації на інвестиційну діяльність тощо. Разом з тим залишаються недостатньо дослідженими питання формування комплексного механізму активізації інвестиційної діяльності, вдосконалення державної політики стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності.

Між тим, економічна ситуація, що склалась в Україні, є такою, коли нереально забезпечити збільшення інвестиційної складової усіх рівнів при загальному згортанні як зовнішніх, так і внутрішніх інвестиційно-утворювальних джерел. Не можна також забезпечити і науково-технологічний прогрес, якщо, як це спостерігаємо сьогодні, передбачені ресурси на фінансування цього напрямку утричі нижчі за критичну межу.